



Araştırma Makalesi • Research Article

Investigation Of The Effects Of Paid Military Service (Mercenary) On Masculinity Perception: From Mehmetçik To Mehmet Bey

Bedelli Askerliğin Erkeklik Algısı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi: Mehmetçik'ten Mehmet Bey'e

Elif YİRMİDOKUZ¹

Ahmet Burak KAHRAMAN²

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 31 October 2021

Received in revised: 15 November 2021

Accepted: 16 November 2021

Keywords:

Paid Military Service (mercenary)

Gender

Masculinity

Kayseri

ABSTRACT

In our study, the effects of paid military service (mercenary), which is one of the important transitional stages for masculinity and a new form of military service loaded with both social and historical meanings, on masculinities and gender were examined. The aim of our study is to understand the production and reproduction of mercenary on masculinity, masculinities and masculinity practices. In this context, face-to-face interviews were conducted with individuals who had served their military service as mercenary. In order to fully understand and interpret the production of masculinities, face-to-face interviews were also conducted with individuals who served their military service for long time without paying. The findings of our study interpreted phenomenologically by focusing on gender, masculinities and masculinity practices.

MAKALE BİLGİSİ

Makale geçmişi:

Başvuru tarihi: 31 Ekim 2021

Düzeltilme tarihi: 15 Kasım 2021

Kabul tarihi: 16 Kasım 2021

Anahtar Kelimeler:

Bedelli Askerlik

Toplumsal Cinsiyet

Erkeklik

Kayseri

ÖZ

Çalışmamızda erkeklik için önemli geçiş aşamalarından biri olan ve hem toplumsal hem de tarihsel anlamlarla yüklü askerliğin yeni bir formu olarak karşımıza çıkan bedelli askerliğin, erkeklikler ve toplumsal cinsiyet üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bedelli askerliğin erkeklik, erkeklikler ve erkeklik pratikleri üzerindeki üretimini ve yeniden üretimini anlamak çalışmamızın amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamda askerliğini bedelli yapmış ve Kayseri’de ikamet eden bireylerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Erkekliklerin üretimini tam olarak anlayıp yorumlayabilmek adına da askerliğini uzun dönem yapmış ve Kayseri’de yaşayan bireylerle de yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Çalışmamız doğrultusunda elde edilen bulgular toplumsal cinsiyet, erkeklikler ve erkeklik pratikleri merkeze alınarak fenomenolojik olarak anlaşılıp yorumlanmaya çalışılmıştır.

¹ Bilim Uzmanı, elifyirmidokuz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3998-5682

² Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, burakkahraman@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3995-1172

Toplumsal Cinsiyet Tarihine Genel Bir Bakış

Feminizm

Cinsiyet, dışarıdan bakıldığı zaman bireylerin davranışlarının, davranış kalıplarının ve normlarının nasıl temsil edildiğini gösteren en önemli belirleyenlerden biri olarak karşımıza çıkar. Bireyler cinsiyetleri doğrultusunda davranış ve edimlerini temellendirirler. Bu davranış ve edimler, bireylerin içinde bulunduğu kültüre, zamana ve mekana dair diğer insanlara ipucu niteliğinde göstergeler sunmaktadır ancak bu göstergeler tamamıyla değişkendir ve zamanın ruhu doğrultusunda değişir, dönüşür ve yeniden üretilir. İçinde bulunduğumuz toplumda ağırlıklı olarak kabul edilen cinsiyetler kadın ve erkek cinsiyetleridir ve bireyler toplumsallaşma süreçlerinde cinsiyetleri doğrultusunda kadınlaştırılır ya da erkekleştirilirler. Bireylerin toplumsal olarak cinsiyetlerini ve bu cinsiyetlerini nasıl kazandıklarını ya da toplum tarafından bu cinsiyetlerin onlara nasıl kazandırıldığına değinmeden önce çokça karıştırılan ve sürekli birbirleri yerine kullanılan cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarını açıklamak önem arz etmektedir. Cinsiyet, bireylerin doğuştan sahip olduğu ve biyolojik olarak taşıdıkları bedene dair bir gösterendir. Türkçe Sözlük'te cinsiyet üreme işinde bireye ayrı bir rol veren ve erkek ve dişi ayırt ettiren özellik özel yaratılış, cins olarak açıklanmaktadır (Püsküllüoğlu, 2004, s. 38). Kadın veya erkek olmak biyolojik olarak incelendiğinde bireylere aynı özellikleri verir, biyolojik cinsiyet bireyleri üreme sistemi farklılığına göre ayırtıran bir kategoridir. Bu noktada bir parantez açıp bahsedilen ve bahsedilecek olan cinsiyet kalıplarının, cinsiyet rollerinin ve davranışlarının heteronormatif olarak açıklandığını ve anlamlandırıldığını söylemek önemlidir. 'Heteronormativite, heteroseksüel eğilimleri dayatan ve sınırlayan aynı zamanda bunun dışında kalan her türlü gelişimi yasaklayıp cezalandıran bir normlar çokluğu'dur.' (Özküraplı, 2016, s. 212). Heteronormativite, temel olarak ikili bir cinsiyet sistemini benimseyerek kadın ve erkek cinsleri üzerinden toplumsalı açıklamaya çalışır, var olan diğer toplumsal ve biyolojik cinsiyetler bu bakış açısının dışında kalır.

Bireylerin davranış özelliklerinin temelinde yalnızca biyolojik olarak taşıdıkları cinsiyetin olduğu ve bu cinsiyet doğrultusunda edimlerini gerçekleştirdikleri düşüncesi bir süre sonra bazı soruları yanıtlamak için yetersiz kaldı. Örneğin gözyaşı bezi cinsiyetli özelliklere mi sahipti ki kadının ağlaması normal erkeğin ağlaması anormal bir olgu olarak karşımıza çıkıyordu. Aynı şekilde maviyi erkeklere, pembeyi kadınlara ayıran biyolojik cinsiyet miydi? Oyuncaklar kim tarafından erkeklere arabalar ve silahlar kız çocuklarına ise bebekler ve eve dair eşyalar olarak tanzim edilmişti? Bir kadın erkeklikle özdeşleştirilen savaşçı olma özelliğine sahip olduğunda ya da bir erkek kadınlarla eş tutulan narin olma özelliğine sahip olduğunda biyolojik olarak cinsiyetleri mi değişmiş olacaktı? Dışarıdan görülen cinsiyet yani bedene kazılı olan cinsiyet sayesinde mi biz erkek ya da kadın olarak davranıyorduk yani bunların tamamı doğuştan getirdiğimiz özellikler olarak mı vardı yoksa bedensel olarak sahip olduğumuz cinsiyet dışında davranmamıza neden olan başka değişkenlerde mi bulunmaktadır? (Yirmidokuz, 2021, s. 8). Biyolojik cinsiyet konusunun tıkanıdığı noktalar tam olarak buralara tekabül etmektedir. Tüm bu sorulara ise cevabı toplumsal cinsiyet vermektedir.

Toplumsal cinsiyet konusu araştırılırken ilk bakılması gereken odaklardan biri toplumsal cinsiyetin tarihsel olarak geçtiği duraklardır. Toplumsal cinsiyet olgusu etkilerini, süreçlerini ve sonuçlarını ilk olarak kadınlar ve kadınların tüm bunlara verdiği reaksiyonlar üzerinden şekillendirmiştir. Toplumsal cinsiyet alanı kadınların doğal haklarını talep etmeye başladıkları süreçle şekillenmeye başlar. Bu sebeple toplumsal cinsiyetin ne olduğunu anlayabilmek adına öncelikle feminizme bakmak şarttır. Feminizm, toplumsal cinsiyet sahnesine atılan ilk tohumdur ve feminizmden sonra toplumsal cinsiyet araştırmalarına dair her şey serpilip büyümeye başlar. Tarihsel olarak incelendiğinde kadının ve erkeğin alanının en başından beri farklı olduğu görülür. İlkel insanların tarihlerine kadar götürülen bu düşüncelerde erkeğin alanı kamusal alan, kadının alanını ise özel alan olarak belirlenmiştir. Yani erkek/lik dışarıda olmayla eş tutulurken, kadın/lık ise içeride olma durumuyla kalıplaştırılır. Böylesi bir düşünce sisteminin hakim olduğu bir arenada Wiesner- Hanks (2021) şu soruyu sorar: Yiyecekleri paylaşabilmek için veya diğer primatlardaki gibi yavrularının tutunmalarını kolaylaştırabilmek için tüylerini dökmüş insansı ve insan annelerin bebeklerini taşıma gereksinimi olabilir mi? İlk alet dünyanın bütün kültürlerinde rastlanan yavruları taşımak için kullanılan bir çeşit

taşıma askısı olabilir mi? Dişi ilk insanlar, hasat ve yiyecek üretmeye yarayan ilk aletleri geliştirmiş olabilirler mi? (s. 48). Bu sorular toplumsal cinsiyete dair kabul edilen tüm gerçeklerin zemininin kaymasına neden olur. Önceden beri var olan kalıp yargılar aslında kadınların, kadın olmanın ve kadınlığın insanlığın ilk dönemlerinden beri ötekileştirilmiş bir noktada yer aldığını bize göstermektedir. Tarihte hızlı bir seyre çıkıp Aydınlanma Dönemi'ne geldiğimizde ise bireylerin birey olma özelliklerini yeni yeni kazanmaya başladıklarını görürüz. Aydınlanma öncesi dönemde bireyden ve bireyin aklından üstün tutulan kurum ve yapılara rastlarken, Kant'ın bireylerin aklının önemli olduğunu vurgulamasıyla yeni bir dönem başlar ancak bu dönem ve bu döneme ait tüm düşünceler ve haklar yalnızca erkeklerle aittir. Düşünme ve rasyonel tarafta bulunma hakkı, erkeklere verilir ve yine o dönemde de kadının akli görmezden gelinir. Fransız İhtilali döneminde bu duruma ilk başkaldıran feministlerden biri sayılan Olyme de Gouges'i görüyoruz. Fransız İhtilalinin ardından meclis tarafından 1791 yılında yayımlanan ve Fransız İhtilali düşüncesinin özünü yansıtan 1789 Fransız İnsan / Erkek ve Yurttaş Haklar Bildirgesi'ne³ karşılık hemen Kadın ve Kadın Yurttaş Haklar Bildirgesi'ni yayınlamıştır. Aynı şekilde 1792 yılında Mary Wollstonecraft Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi kitabını yayınlarak kadınların da en az erkekler kadın söz sahibi olduğunu, kadınların da erkeklere atfedilen bütün haklardan yararlanması gerektiğini savunmuştur. Birinci dalga feminizm olarak adlandırabileceğimiz dönem için geçerli olan en büyük savunuyu, temel haklardan erkekler kadar kadınların da yararlanması gerektiğidir. Hak, adalet, özgürlük, eşitlik gibi kavramların ve bu kavramlara dair olguların sadece erkeklere verilmesini yanlış gören birinci dalga feministler, kadınlık haklarından ziyade insanlık haklarının savunusunu yapmışlardır. Zaten hiçbir müdahaleye gerek duymaksızın kendilerinde doğuştan bulunan tüm haklar otorite, toplum, iktidar ya da aileleri tarafından yani çoğunlukla erk tarafından manipüle edilmekteydi. Bu manipülasyonu durdurabilmek ve sonraki dönemlerde kadınlara bunların doğal olarak tanınmasını sağlayabilmek amacıyla görüşlerini dile getirmişlerdir.

Kadınlar kendilerine verilmeyen ve onların özgürlüklerini kısıtlayan birçok hakkı kendi mücadeleleri sonucunda kazandılar. Fakat gördüler ki eşitsizliğe dair olan şey salt kadın haklarından geçmiyor. Seçme hakkı kazanmalarına rağmen daha az seçilen kategorisinde kalıyorlar, mesai saatleri normal düzeyde olmasına rağmen yine hak ettikleri paranın daha azını alıyorlar ya da işlerinde ve üretim aşamasında çok iyi olmalarına rağmen onlar için belirlenen yüksekliği asla geçemiyorlar. Tüm bu yaşananlar kadınları ortak bir noktaya götürdü; demek ki sorun yalnızca hakları değildi. Bu bağlamda hem haklarına sahip çıkıp hem de kendi kadın olma durumlarını devam ettirebilmek için bakış açılarını değiştirdiler. İkinci dalga feminizm olarak adlandırdığımız süreç aslında kadınların konumlarının altında yatan psikolojik, sosyolojik ve tarihsel süreçleri incelemelerine dairdir. İkinci Dalga feminizmin en önemli ismi olarak ise karşımıza Simone de Beauvoir çıkmaktadır. Beauvoir kendinden önceki feminist düşüncenin aksine cinsiyet kavramının sosyolojik, psikolojik, antropolojik, tarihsel ve felsefi dinamiklerine odaklanır. Beauvoir'in bu noktada ortaya attığı en önemli tez ise kadının ikinci cins olduğudur. İkinci cins kavramı, ötekileştirme olarak konumlanır ve kadının erkeğin karşısında yer aldığı noktaya vurgu yapar. Kadın hangi durumda, konumda ve statüde olursa olsun özelden erkek için genelde ise toplum için ikinci ve ikincil konumda yer almaktadır. Bu ikincil konum kadını daima öteki yapar ve erkeğin zıddı olarak konumlanmasına sebep olur. Kadın erkeğin zıttıdır ya da karşıtıdır söylemi yalnızca biyolojik olarak kurgulanmamıştır. Davranışları, normları ve toplumdaki durumu itibarıyla de kadının yer aldığı konumu açıklamak için cinsiyet kavramı yetersiz kalmaktadır; bu noktada Beauvoir ikinci cinsin tarihsel ve sosyolojik bir argüman olduğunu öne sürerek, açıklamalarını da bu temel üzerinde yapar. Kadın doğulmaz, kadın olunur diyerek süreç içerisinde cinsiyetlenen pratiklere göndermeler yapar. "Beauvoir'in asıl stratejisi, eril ve dişil cinsiyetlerin biyolojik bir biçimde açıklanmasını bir kenara bırakarak erilliğin ve dişilliğin toplumsal statülerini neyin ve nasıl kurduğu sorusunu sormaktır." (Direk, 2018, s. 48). Beauvoir zamanında toplumsal cinsiyet terimi revaçta olmasa da onun bahsettiği, anlattığı şey toplumsallaşma süreci içinde cinsiyetlerin oluştuğudur.

³ Bildirgenin orijinal adı La Declaration des Droits de le L'homme et du Citoyen'dir. L'homme kelimesi bazı çevirilerde erkek bazı kaynaklarda adam bazı ifadelerde de insan olarak çevrildiği için erkek ve insan ifadeleri aynı anda kullanılmıştır.

Toplumsal Cinsiyet

Erkeğe ve kadına yüklenen ve onlardan beklenen davranış ve normların yalnızca cinsiyetleri doğrultusunda gerçekleşmediği anlaşılınca biyolojik cinsiyetten farklı bir olguya ihtiyaç doğmuş oldu. Bedende kazılı olan biyolojik cinsiyet kültürel, tarihsel, mekânsal ve sosyolojik öğelerle harmanlanarak ve en temelde kültürel normlarla şekillenerek toplumsal cinsiyet halini aldı. Toplumsal cinsiyet kavramının sosyolojide yaygın kullanılmaya başlanması görece yeni olarak değerlendirilirken Lengermann ve Niebrugge bu konunun çok eski çağlara dayandığına dair şunları söylemişlerdir. ‘Toplumsal cinsiyet kelimesinin kökleri cinsiyet ile değiştirilebilir bir şekilde ancak özellikle sözlü tartışma biçiminde (bir ismin eril olarak mı yoksa dişil olarak mı anlaşıldığı) kullandığı on dördüncü yüzyıl gibi erken bir zamanda bulunur.’ (Lengermann & Niebrugge, 2004, s. 444). Toplumsal cinsiyet kavramının sosyolojide yaygın şekilde kullanılmaya başlaması ise Ann Oakley’in bu kavramı sosyolojiye dahil etmesiyle olur. Sadece cinsel olarak kadın ve erkek türünün varlığı kabul edilmesine rağmen, toplumsal cinsiyet kavramı 1972 yılında Ann Oakley tarafından sosyolojiye dâhil edilmiştir. “Bu terimi sosyolojiye sokan Ann Oakley’e göre cinsiyet (sex) biyolojik erkek kadın farklılığını anlatırken, toplumsal cinsiyet (gender) erkeklik ile kadınlık arasındaki buna paralel ve toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır.” (Marshall, 2009, s. 98). Sex (biyolojik cinsiyet) ve gender (toplumsal cinsiyet) ayrımı, toplumsal cinsiyet araştırmaları için mihenk taşlarından biri olur. Cinsiyet konusundaki araştırmalar kendiliğinden oluşan bir durum üzerinden değil artık toplumsalın dayattığı kalıplar üzerinden şekillenerek yorumlanmaya başlamıştır (Yirmidokuz, 2021, s. 23). Kişinin kendini tanıma sürecinde erkek ya da dişi olduğunu biyolojik olarak kendisi fark edip anlayabilirken, toplumsal olarak belirlenmiş cinsiyet kalıpları ona ilk olarak yakın çevresi tarafından verilir ve bu süreçle birlikte cinsiyetinden çok kişiye yüklenen davranış normlarıyla toplumsal olarak cinsiyetini kazanır. “Amor Fati mukadder aşk, toplumsal özde yoğunlaşmış ve kadere dönüşmüş bir kimliği gerçekleştirilmeye yönelik bedensel eğilim” (Bourdieu, 2004, s. 68) toplumsal cinsiyet kavramının özünü vermektedir. Toplumsal cinsiyeti amor fati durumu olarak tanımlamak önemlidir çünkü kişinin içinde bulunduğu toplum, topluluk, zaman, din, aile, toplumsallaşma süreci dolayısıyla zamanın ruhu toplumsal cinsiyet rollerini değiştirip dönüştürme yeteneğine sahiptir.

Çocuklar küçük yaştan itibaren kız ya da erkek çocuğu kalıplarına göre aileleri tarafından yetiştirilmeye başlanır. Erkekler daha az ağlaması ya da hiç ağlamaması tembih edilirken kız çocukları için durum tam tersi olarak şekillenir. Hatta fazla ağlayan erkek çocukları ‘kız gibi’ olmakla suçlanarak erkeklerin kendi toplumsal cinsiyetine göre davranması gerektiği vurgulanır. Erkek çocukları ataerkil yapının da etkisiyle daha sert, daha dayanıklı ve daha ‘erkek’ olarak yetiştirilir ve o çizgideki en ufak kaymada bile erkeklik sınırlarının kaybolduğu ve kadın olmanın damgasıyla karşı karşıya kalınacağı öğretilir. “Çünkü ‘kişiler’ ancak toplumsal cinsiyetin idrak edilebilirlik standartlarına uygun şekilde cinsiyetlendirildiklerinde idrak edilebilir hale gelirler.” (Butler, 2008:65). Kişinin kimliğini belirleyip onun toplumda kabul görmesini sağlayan durum, sahip olduğu cinsiyetin toplumsal cinsiyet halini alıp almadığıdır. Özellikle Türkiye özelinde düşündüğümüzde kabul edilen cinsiyet kalıplarının dışında davranma ya da tam aksi bir şekilde davranış sergileme toplumdaki dışlanmaya gidecek kadar büyük sonuçlar doğurmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri erkek hegemonyasındaki topluma göre şekillenmektedir. Avcı toplayıcı dönemden günümüze kadar kadın ve erkek davranışları sürekli olarak değişmesine, kadınlık ve erkeklik rolleri bu iki zıt kutup arasında gidip gelmesine rağmen erkek toplumsal düzenin belirleyicisi olmuştur. Cinsiyet kalıpları bütünüyle erkek üzerine şekillenmiş ve kadın olmak bile erkek gibi olmamak üzerinden yeniden inşa edilmeye başlanmıştır. Son dönemlerde yapılan cinsiyet araştırmalarına bakıldığında çoğu çalışmanın kadın üzerine olduğu ve erkekliğin hükmünün karşısında kadın olmanın araştırıldığı görülmektedir. “Eril düzenin gücü, kendi haklılığını ispat etmeye yeltenmemesinde görülür: erkek merkezli görüş kendisini yansız gibi dayatır ve onu meşrulaştıracak söylemlerde dile getirilmeye bile ihtiyaç duymaz.” (Bourdieu, 2004:22). Feminist çalışmaların başlangıç tarihi on sekizinci yüzyıla kadar giderken, cinsiyet alanında erkeklik çalışmalarının tarihi çok yenidir. “Sosyal bilimlerde erkek ve erkeklik konusuna ilginin 1970’lerin sonuna tarihlendiğini belirten Hearn, yine de belirgin bir ilgi ve merak yükselişinin 1987’den itibaren görüldüğünü kaydediyor.” (Atay, 2004:13).

Erkeğin hâkim olduğu bir toplumsal cinsiyet sahası içinde, erkeğin söylemlerinin inşa edildiği ve erkeğin düşünce tarzı üzerinden toplumun idame ettirip toplumsallaşmanın sağlandığı açıktır. Hatta bu sistem o kadar doğal bir hal almıştır ki toplumsal yapıların tamamında kurumların çoğunda erkeklik sürekli farklı şekillerde yeniden üretilir ve erkekliğin devamlılığı sağlanır. “Böylelikle, erkek merkezli bakış açısı kendi belirlediği pratikler tarafından sürekli olarak meşrulaştırılır.” (Bourdieu,2004:48). Erkek bu konumuyla kendisine ayrı bir hâkimiyet alanı oluşturur ve hegemonik bir güç haline gelir. Erkek hegemonyası kendisini toplumun tüm kurumlarında gerçekleştirme fırsatı bulur, ataerkil yapı bu düzen için zaten sağlam bir temel hazırlamış bulunmaktadır. “Hegemonya, acımasız iktidar çekişmelerinin ötesine geçerek özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine sızan bir toplumsal güçler oyununda kazanılan toplumsal üstünlüktür.” (Connell,2016:269). Evin direği erkektir kabulü ya da erkek rolünün sürekli olarak kendisini ‘dışarıda’ temsil ediyor oluşu bu hegemonik gücün göstergelerinden bazılarıdır. Hegemonya tahakküm kavramını da beraberinde getirir. Hatta tam olarak hegemonya ve tahakküm arasındaki sınırı netleştirmek mümkün değildir. İki kavramda birbirinin hem nedeni hem de sonucudur çünkü tahakküm kurulan alanda bir hegemonik güçten söz edilir aynı zaman da hegemonya tahakküm ilişkilerini de beraberinde getirir. “Dolayısıyla hegemonik erkekliği düşünmek, çok genel anlamıyla eril tahakkümü düşünmek, aslında muhalif bakış açılarının ve ideolojilerin nasıl bastırıldığını, içerildiğini ve eklemendiğini düşünmeyi gerektirir.” (Alıntılıyan Türk, 2007:4). Fakat buradaki ince çizgi hegemonik erkekliğin kendisini eril tahakküm ilişkilerinde somutlaştırmasında yatmaktadır; davranış şekillerinde tahakkümün yansımaları açık şekilde gözlemlenmektedir.

Toplumsal cinsiyeti şekillendiren başat rol kültüre aittir ve farklı kültürel bağlamlara ve durumlara göre farklı normlar kişilere yüklenir. Kadın ve erkek olmanın gerekleri çok farklıken, iki tür arasında da farklı alanlarda uygulanması gereken farklı anlam kodları vardır. Özellikle erkeklerin içeride ve dışarıda sergilemesi gereken davranışlar ayrılırken, hem içerisi hem de dışarı için ayrı ayrı davranış kodları etrafında erkeklikleri şekillenir. “Dolayısıyla maskülinite diye bir şey yoktur; masküliniteler vardır ve bunlar değişken, dinamik ve çeşitlenen nitelikler arz ederler.” (Cengiz, Tol, Küçükural, 2004:53). Sürekli olarak değişen ve yenilenen erkeklikler de tahakkümün sürdürülüp kendisini yeniden üretmesi konusunda, ataerkil düzene yardımcı olur. Toplumsal cinsiyet kalıplarınca şekillenen ve değişmeyen kadınlık rolleri olmasına rağmen, erkeklik rolleri sürekli değişir. “Erkekliğe dair her kodu, o toplumun belirli zamanlarındaki erkekliğe ilişkin inanışları belirler.” (Yavuz, 2014:125). Döneme iktidar olan söylemler erkeğin kısmen feminen kodları olmasını istiyorsa, o dönemki erkeklik feminen olarak; toplumsal olarak sert bir zamanda ihtiyaç duyulan erkeklik eril yapıya tam uyumlu olarak şekillenmektedir.

Askerliğe Toplumsal Bir Bakış

Eril tahakkümün ve eril söylemin kendisini gerçekleştirdiği en belirgin alanlardan biri de askerliktir. Askerlik Türk toplumunda bir erkeğin atlaması gereken ve onun artık ‘erkek’ olarak kabul edilmesini sağlayan en önemli eşiktir. Askerliğin tarihsel geçmişine bakıldığında, seferberlik zamanlarında gönüllü ya da zorunlu olarak askerliğe alımlar başlamıştır. Yeniçeriler ordusu bir nevi paralı askerlik olarak adlandırılan bir sistemle işliyorken, bu ordu dağıtıldıktan sonra Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu kurulmuş fakat seferberlik zamanına geldiği için günümüzdeki zorunlu askerlik mantığından ziyade temeli ihtiyaç olan bir askerlik sistemine geçilmiştir. 1927 yılında çıkarılan anayasada ise askerlik her Türk erkeği için zorunlu tutulmaya başlanmıştır. Askerliğin sadece her erkeğin yerine getirmesi gereken bir görev olarak görülmesi, toplumsal açıdan askerlik düşüncesine sağlam bir zemin hazırlamadığı için, Türk toplumunda askerliğe farklı anlamlar atfedilmiştir ve bu anlamlarla askerlik yüceltilmiştir. “Devleti baba, askerliği peygamber ocağı, askeri ise Mehmetçik olarak adlandıran sistem, dini referanslarla askerliğin kutsal bir görev olarak görülmesini sağlamıştır.” (Yavuz,2014:116). Militarist devlet sistemince şekillenen askerlik yapısına dışarıdan toplumsal olarak çeşitli müdahalelerle yön verilir ve devletin asker devleti olmasına yardım edilir. “Militarizm, hegemonik erkekliğin mikro kültürel pratiklerinin makro iktidar ve siyaset mekanizmalarına eklememesi ile yaratılır.” (Sancar,2011:156). Erkeklik için askerliğin geçiş ritüellerinden biri olarak kabul ediliyor oluşu kültürel pratiklerle ataerkil söylemin harmanlandığının net göstergelerinden biridir.

Askerliğini yapmamış Türk erkeğinin toplum nezdinde eksik görülme ihtimali vardır ve cinsiyetiyle ilgili düşünceler baş gösterir, hatta o erkek kadın gibi olmakla suçlanır. Militarist toplumların özüne bakıldığında ataerkil düşünce sistemiyle birlikte askerliğin sadece erkeklere göre temellendiği görülmektedir. Eril tahakküm sisteminde toplumu, vatani, aileyi koruyacak olanın erkek olduğuna inanılır ve kahraman erkek düşüncesiyle militarizme zemin sağlanır; çünkü erkeklik kodları zaten buna göre şekillendirilmiştir; çocuk toplumsallaşma sürecine savaşçı erkek olarak adapte edilir.

Tek bir cinsiyete göre şekillenen askeriye kurumu homososyal alan yaratır. “Homososyal kavramı, cinsiyetlerin kendi aralarında oluşturdukları topluluklar yoluyla davranışlarını meşrulaştırmalarını ifade eder.” (Koyuncu, Onur: 2004:32). Bu homososyal alanda her anlamda eşitlik söz konusudur; hatta sivil hayatta kişilerin sahip olduğu statüler askeriye içinde herhangi bir anlam ifade etmezler, aslında tek tipleştirme yoluyla kişileri idealize edip eşitleme amacı benimsenmektedir. Kışlaya girip sivil hayat dışarıda bırakıldığında kişiler bir üniformayla, aynı saç ve sakal tıraşı düzeniyle ‘asker erkek’ formuna bürünürler; bu da beraberinde yeni bir beden algısı getirerek kişiyi eskiden olduğu bedenden uzaklaştırır. Dolayısıyla dışarıda bambaşka erkeklikler sergileyen erkekler eril tahakküm altında hem psikolojik hem de fiziksel olarak kendilerine yabancılaşırlar ve bu oluşturulan yeni kimlikle homososyal alan içinde erkekliklerini devam ettirmeye çalışırlar.

Askerliğin Farklı Bir Yansıması Olarak Bedelli Askerlik

Bedelli askerlik uygulamasının kökenlerini Osmanlı Devleti’ne kadar götürmek mümkündür. Osmanlı Devleti’nde bedelli askerlik, bedeli şahsi ve bedeli nakdi olarak iki farklı şekilde uygulanmaktaydı. Bedeli şahsi uygulamasında askere gidecek kişi kendisi yerine bir başkasına askerlik yaptırmaktaydı. Bedeli nakdi uygulamasında ise askere gidecek kişi, önceden belirlenmiş olan bedeli ödediği takdirde askerlikten muaf tutuluyordu. Osmanlı Devletinden sonra askerlik, Cumhuriyet döneminde de uzun dönem ve zorunlu bir uygulama olarak varlığını devam ettirmiştir. Bedelli askerliğin tarihsel seyrine baktığımızda ise şu zaman dilimleri karşımıza çıkmaktadır: Bedelli askerlik 1987 yılında yeniden gündeme gelmiş ve bireyler belirli bir bedel karşılığında askere gitmeden askerlik görevlerini yerine getirmişlerdir. 1987 yılından sonra ise 1992 ve 1999 yıllarında yeniden erkeklere bedelli askerlik yapma hakkı tanınmıştır. 2014 yılında çıkan yeni bedelli askerlik yasası ise 27 yaşını doldurmuş kişilerin 18 bin TL ödemeleri karşılığında askerliklerini bedelli olarak yapabileceklerini duyurmuştur. 2018 yılında çıkan ve en çok ses getiren bedelli askerlik yasasında ise 1 Ocak 1994 tarihinden önce doğan kişilerin 15 bin TL ödemeleri karşılığında 21 gün kışla eğitimini alarak askerlik görevlerini yapacakları açıklanmıştır. 2018 yılında bedelli askerliğin yapılacağı şehirler belirlenmiş ve yalnızca İzmir, Antalya, Manisa, Burdur, Bilecik, Aydın, Amasya, Erzincan, Sivas, Çanakkale ve Tokat şehirleriyle sınırlandırılmıştır. 2018 yılındaki bedelli askerlik yasası bu zamana kadar yapılan bedelli askerlik başvurularından çok daha fazla sayıya ulaşmıştır. 2018 yılından sonra ise bedelli askerlik süreklilik kazanmıştır. 2019 yılında askerliği bedelli olarak yapan kişilerin sayısı 635 bin 582 olarak açıklanmış ve bu sayı diğer yıllarda yapılan bedelli askerlik sayısının toplamını da geçmiştir.

Araştırmanın Yöntemi ve Araştırmacının Saha Deneyimleri

Araştırmamızda nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırmada bireylerin olayları ve/veya durumları kendi hissettikleri ve düşündükleri temelinde açıklaması amaçlanır. “Nitel araştırmalar gözlem, görüşme ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik sürecin izlendiği araştırmalardır.” (Yıldırım & Şimşek, 2008, s. 39). Nitel araştırmalarda herhangi bir genelleme amacı güdülmez; sadece durum ya da olaylar ve bu durum ya da olayların betimlenmesi ve yorumlanması esastır. Tüm bu açıklamalar doğrultusunda araştırmamızda nitel araştırma yönteminin fenomenoloji araştırma desenine başvurulmuştur. Bedelli askerlik askerliğin yeni bir formu olmamasına rağmen 2018 yılında gündemde çok fazla yer tutmaya başlamıştır. Bunun en temel nedeni bedelli askerliğe artık çok fazla kişinin sıcak bakması ve çok büyük bir çoğunluğun askerliği bedelli yapmak istemesi olmuştur. Bedelli askerlik zamanın ruhuna göre sıkça karşılaşılan ancak ne olduğunu tam olarak anlayıp açıklayamadığımız bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır. Bu doğrultuda sıkça karşılaşılan

ancak tam olarak ne olduğunu da kestiremediğimiz bedelli askerlik için fenomenoloji en uygun nitelikleri sağlamaktadır “Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim-fenomenoloji uygun bir araştırma zemini oluşturur.” (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 72). Araştırmamızda bedelli askerliğin erkeklik ve erkeklik pratikleri üzerindeki etkileri merkeze alınmıştır. Fenomenolojik bakış açısının yanında erkekliğin kültürel bir oluşum olduğu da dikkate alınarak yer yer kültür analizi desenine de başvurulmuştur. Askerlik, erkeklik için en önemli geçiş aşamalarından biridir ve günümüzde form değiştirmiş farklı hallerde karşımıza çıkmaktadır. Türk toplumu için çok kutsal bir önemde olan askerliğin, form değiştirmiş hali olan bedelli askerlik, mevcut askerlik ve erkeklik ilişkisi için farklı ve yeni bir bakış açısı aralamıştır (Yirmidokuz, 2021, s. 76). Bu bakış açısının erkeklik pratikleri üzerinde oluşturacağı etkiler ve bu etkilerin sebepleri araştırmamızın ana amacına denk düşmektedir. Erkekliğin ütüsü olarak kabul edilen askerliğin hem süresinin kısalması hem de belirli bir bedel karşılığında gerçekleştiriliyor olmasının hem mikro hem makro alanlarda farklı yansımaları olacağı aşikardır.

Amaçsal örneklem doğrultusunda, çalışmamızda askerliğini bedelli olarak yapmış ve Kayseri’de ikamet eden 14 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme formlarıyla görüşmeler yapılmıştır. “Amaçsal örneklem niteliksel araştırma örneklemini araştırma amacına dayanan ve belirli bir krater ya da özelliğe bağlı olarak seçilen birey ve gruplardan oluşan bir yapıya kavuşturulmaktadır.” (Alıntılıyan Kümbetoğlu, 2012, s. 99). Amaçsal örneklem sayesinde konunun merkezinden uzaklaşmamış ve bulgulara daha kolay ulaşılmıştır. Araştırma sürecinde diğer görüşmecilere ulaşabilmek adına görüşmecilerin çevresinden yararlanılmış ve görüşmecilerin yönlendirdiği diğer görüşmecilerle de derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Kartopu örneklem olarak adlandırılan bu örneklem şeklinde de kaynak kişilerden başlanarak görüşme yapılacak farklı kişilere ulaşılmıştır. Askerliğin erkeklik üzerindeki etkilerini tam olarak anlayabilmek ve yorumlayabilmek adına askerliğini uzun dönem yapan on görüşmeci de yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak araştırmamıza dahil edilmiştir. Görüşmelerin çok büyük bir çoğunluğu yüz yüze gerçekleştirilmiş olup, görüşmecilerin önceden rızaları alınarak görüşmeler ses kayıt cihazı kullanılarak sonrasında deşifre edilmiştir. Görüşmecilerimizin daha rahat bir şekilde kendilerini ifade edebilmeleri adına araştırma sürecinde kendi isimlerini yerine takma isimler kullanılacağı teyit edilmiştir.

Alan araştırması sürecinde hem bir kadın hem de bir kadın araştırmacı olarak askerliğin, bedelli askerliğin ve erkekliğin araştırılması sahada belirli zorlukları da beraberinde getirmiştir. Araştırmacının kadın olması vurgusu sahada çok fazla tekrarlanan bir söylem olarak karşımıza çıkmıştır. Özellikle askerliklerini uzun dönem yapmış olan görüşmecilerimiz bu konuda ciddi çekinceler yaşamışlar ve askerlik sürecinde gerçekleşen olayları ya çok üstü kapalı bir şekilde anlatmışlar ve anlatmaya çekinmişlerdir ya da birçoğu olayları anlatmadan mevcut konunun üstünü kapatmışlardır. *Bilen ile bilenini belirleyen iktidar ilişkileri* üzerinden değerlendirecek olursak, kadın araştırmacı erkeklerin sıradan deneyimlerine anlamlar yükleyerek değerlendirirken, erkek araştırmacılar o homososyal alana hem dahil hem de o alanın içinden olduklarından deneyimlerin birçoğunu normal olarak değerlendirme ihtimalini habituslarında bulundurlar. Ve ayrıca bu durum, askeriyenin ne kadar tek cinsiyetli bir kurum olduğunu ve kadını ötekileştiren bir yapıda düzenlendiğini tekrardan gözler önüne sermektedir. Askerliğini bedelli olarak yapmış görüşmecilerimizin anlatıları toplumsal cinsiyet algısından uzak bir şekilde şekillenmişken, askerliğini uzun dönem yapmış olan görüşmecilerimizde toplumsal cinsiyete ve erkeklige dair dilin daha ağır bastığı fark edilmiştir. Saha sürecinde bedelli askerlerin araştırma sürecinde dahil olması çok daha pratik bir şekilde gerçekleşmiştir. Ancak bazı uzun dönem görüşmecilerimizin görüşme sırasındaki söylemleri çekimsiz bir temelde şekillenmiştir.

Mehmetçikten Mehmet Bey’e

Askerlik deneyimi erkekler için hayatlarının en zorlu dönemlerinden biri olarak kabul edilir. Bu dönem içerisinde erkekler, çok fazla farklı erkeklik tipine maruz kalır ve o alan içerisinde sosyalleşmelerini devam ettirirler. Askeriye içerisinde koşullar bireylerin gündelik hayatlarındaki gibi devam etmez ve büyük farklılıklar ve değişimleri içerisinde barındırır. Uzun dönem askerlik yapmış görüşmecilerimize askerlikle ilgili en unutamadığınız anınız nedir diye sorulduğunda İsmail Bey

(Kişisel görüşme, 10 Kasım 2019) şunları söylemiştir. *Kızım sana şimdi her şeyi anlatmak olmaz, ama en temizinden en pisine her insan oradaydı. Koşuş desen kalabalık banyolar az. Banyo yapmayı bilmeyen insan gördüm ben orada demiştir.* Musa Bey (Kişisel görüşme, 8 Ekim 2019) de bu soruya eklemeler yapar. *Elif kadın olmasaydın neler neler anlatılırdı da sen hayal et bizim söylediklerimizden. Kapuska dedikleri şey var ya üç gün üst üste ondan yedik biz. Yemekler pek düzgün olmazdı. İsmail Abi'nin dediği gibi kendi temizliğini nasıl yapacağını bilmeyen bir sürü insan vardı. Daha neler neler.* Nazım Bey (Kişisel görüşme, 13 Aralık 2019) de kışla içerisinde çok farklı insanların olduğunu şu şekilde izah etmiştir: *Hem acemi birliği hem usta birliği çok çok değişti. Askere gitmeden önce çalışıyordum ben, çalışırken görebileceğim kadar insan gördüm daha olmaz herhalde derken askerlikte kimlerle karşılaştım. Doğru düzgün yemek yemeyi bilmeyeni mi dersin affedersin tuvalet banyo kullanmayı mı dersin, okuma yazma bilmeyeni, konuşmayı daha neler vardı orada. O yüzden aslında askere gitmek önemli, bir sene belki daha fazla yapıyorsun askerliğini sana orada nasıl adam olacağını öğretiyorlar hem de bunu yeri geliyor güzellikle yeri geliyor güzellikle yine de yapıyorlar.* Çakır Bey (Kişisel görüşme, 3 Mart 2020) ise askeriyede ona çok garip gelen bir durumu şu şekilde anlatır: *Hiç ranza görmemiş, ranzanın ne olduğunu bilmeyen biri vardı acemi birliğinde.* Çağlar Bey (Kişisel görüşme, 7 Kasım 2019) askeriyede gördüğü şeyleri çok normal karşıladığını şöyle anlatır: *Herkes söylüyor ya okuma yazma bilmeyen insan vardı, hiç kendi köyünden şehirden çıkmamış insan vardı diye sonradan düşününce çok normal geldi bana bunlar. Beni de şimdi hiç bilmediğim görmediğim bir şehre koysan, hatta başka ülkeye götürsen bende öyle davranırım ama sonradan alışırım.* Dönemin şartları ile düşünüldüğünde henüz hayatında şehir değiştirmemiş ve çok fazla insanla aynı yerde yaşama deneyimi olmayan insanlar hatta çocuk diyebileceğimiz yaştaki kişiler gözlerini askeriyede açmaktadırlar. Askeriye bu sebeple erkekler için bir eşik ve adam olma mekanı olarak görülmektedir. Türkiye'de askerlik bilincinin sağlanmaya çalışıldığı ilk dönemler düşünüldüğünde kırsal ve kentsel hayat deneyimlerinin birleştiği nokta askeriyelerdi ve devlet askeriyeleri bir tür iyi vatandaş iyi erkek yetiştirme merkezi olarak kurguladı. Askerliğini yapan erkekler nereden gelmiş olursa olsun, gündelik yaşam pratiklerine, tarihe, insan ilişkilerine ve çevresel koşullara anında uyum sağlayabilen bir mekanizmada uzun zaman geçirdiklerinden erkeklerin adaptasyon konusunda herhangi bir sorun yaşamasının önüne geçilmiş oluyordu. Askeriyeler bu anlamda ortak payda olarak görev alarak farklı ama tek tipte erkekliklerin oluşması için zemin hazırlamıştır. Uzun dönem askerlik yapan Nurullah Bey (Kişisel görüşme, 7 Eylül 2019) şunları söylemiştir: *Bizim usta birliğindeki koşuşta okuma yazma bilmeyen insanlar, Doğudan gelmiş insanlar vardı. Başta nasıl anlaşacağımızı bilemedik, çok zorlandık sonra sonra alışıldı az da olsa demiştir.* Altınay ise askerliğin erkekleri daha bilinçli vatandaşlar haline getiren yönünü cinsiyetçi bulmuş ve şöyle açıklamıştır.

1930'lardan beri Türkçe konuşan eğitimsiz nüfus arasında erkekler, eğitim sırasında okuryazarlık öğrenerek kadınlara oranla büyük avantaj elde ediyorlar. Bu da daha iyi işler için daha uygun hale gelmelerini ve bazı kanunlardan yararlanma hakkını sağlıyor. Ayrıca Türkiye'de kırsal kesimlerdeki okul azlığına paralel, özellikle Güneydoğu'da Kürtçe ve Arapça konuşan erkeklerin askerlik Türkçe öğrenmelerini sağlarken kadınların çoğu hayatlarını hiç Türkçe konuşmadan geçiriyor. (Altınay, 2004, s. 79).

Bedelli askerlere aynı soru yöneltildiğinde ise bu tarz davranış şekillerinin kendi akran grupları içerisinde olmadığını, böyle hikayeleri hep çevrelerinden duyduklarını ancak bedelli askerlik sürecinde hiç böyle bir durumla karşılaşmadıklarını anlatmışlardır. Burak Bey'in (Kişisel görüşme, 23 Şubat 2020) bu konudaki fikirleri şu şekildedir: *Bence böyle şeyler eskide kaldı. Erkeklerin küçük yaşta askere gittiklerini düşününce askere gidene kadar başka şehir görmüyorlardı ama artık herkes üniversite için şehir değiştiriyor, hiçbir şey olmazsa internette her şeyi öğrenebilir insan.* Askerliğini bedelli yapmış olan Mehmet Bey (Kişisel görüşme, 12 Mart 2020) bu durumu üniversite okuyup okumama üzerinden değerlendirerek şöyle anlatır. *Üniversite mezunu olmayan yok denecek kadar azdı koşuşta ama görgü kurallarını bilmeyenler gene de vardı ama çok çok azdı bu.* Barış Bey (Kişisel görüşme, 13 Mart 2020) bu konuda şu eklemeyi yapar: *Millet şey diyor yol yordam öğretiyor askeriyeye falan ama 1950'de yaşamıyoruz herkes üniversite okuyor, il dışında yaşıyor. Onların askerde kazandıkları yetileri modern insan gündelik hayatında kazanıyor zaten.* Askerliğini bedelli yapmış olan kişiler çoğunlukla sosyal,

belirli bir eğitim seviyesinde ve meslek sahibi olan kişiler olduklarından askeri pratiklerin şekli de değişmiştir. Uzun dönem askerlik sürecinde gündelik hayat pratikleriyle ilgili bilgiler askerler arasında organik bir süreçte öğrenilirken, bedelli askerler için böylesi bir durumun söz konusu olmadığı görülmektedir. Askerlik genel kabule göre erkekler için hayatın öğrenildiği homososyal alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak modernleşen ve kapitalistleşen toplumlarda, bireylerin sosyalizasyon süreçleri ve bu süreçlerde erkekliği ya da kadınlığı öğrendikleri otoriterlerde de değişim yaşanmaktadır.

Askerliğini bedelli olarak yapmış olan görüşmecilerimiz her zamanki askerlik eğitimine ve askerlik düzenine tabi olmadıklarından bahsetmişlerdir. Görüşmecilerimizden Kerem Bey (Kişisel görüşme, 23 Mart 2020) kendi celp dönemlerinde yaşanan elim vakadan ötürü askerlik şartlarının değiştiğinden bahseder. *Evet askeri eğitimlerin hem de hepsini aldık. spor, eğitim, yürüyüş, rütbelere temel eğitimler veriliyor. 500-600 kişiyi yemekhane gibi bir yere topluyorlar çıt sesi çıkmadan temel eğitimler veriliyor. Beden eğitiminde gördüğümüz şeylerden daha farklı tarzda hareketler öğretiliyor. Tören yürüyüşünün ekstra süreçleri var. Eğitimler biraz sertti. Biz giden ikinci celptik. Pazar günleri izin kullananlar varmış ama biz tam takım giyinip yine spor yapıyorduk. Bizim dönemdeki herkes normal asker gibiydi zaten. Ben hayatımda barfiks sınav çekmedim orada komutan arkamda öyle güzel konuşuyor ki on taneyi gel de çekme. Bedelli askerliğin acısı izinsiz bir şekilde bize çıktı. Bizden biri vefat edene kadar çok sertti argo da vardı. İkinci haftadan sonra çocuk öldükten sonra zaten bize olan tavır tamamen değişti. Ölüm olduktan sonra kıştan yaza geçiş gibi bir şey oldu. Zaten hemen komutanlar değişti bölük komutanı gitti Ankara'dan yeni asteğmenler geldi. Normal askerlikte aslında bizimki ya. Aynı şehirde yaşanan bu olaydan sonra yapılan bedelli askerliklerde şartların giderek düzeldiğinden bahsedilir. Aynı yerde askerliğini yapan Savaş Bey de (Kişisel görüşme, 20 Şubat 2020) bu durumu şu şekilde açıklar. *Yok şöyle bizim orası biraz seçme, şöyle seçme bizim ilk dönemlerden biri vefat etmiş orada. Bizim başımızda rütbeli askerler günde beş altı kez soruyorlardı sıkıntınız var mı diye. Ki bizden önce gidenler bu ölüm olayına kadar iki celp normal eğitime tabi tutulmuşlar. Barış Bey de (Kişisel görüşme, 13 Mart 2020) bu konuda şu eklemeleri yapar: *Hiçbir eğitim görmedik neredeyse. Rütbeleri öğrenmedik. Bazı eğitimler yapıldı ama atış oldu iki kez gece dersi yapıldı bir de gece operasyona giderken neler yapılır vs onu anlattılar. Bir de gece emir gelmiş yürütün diye öyle manasız yürüdük başka da bir şey yapılmadı açıkçası. Bir iki kez de sunum dinlettiler sağlıkla ilgili. Eğitim alanına götürüyorlardı istemeyen yapmasın deniyordu. Bizim hiçbir şey yapmamamıza sebep iki şey vardı, bir ölümünden sonra bize iyi davranıyorlardı iki bizim bölük komutanının tayini çıktı o sıra gidiyordu. Bedelli askerliğini başka şehirlerde yapan görüşmecilerimiz için ise bu durum üç aşağı beş yukarı aynıydı. Cengiz Bey (Kişisel görüşme, 12 Mart 2020) askeri eğitimler konusunda şunları söylemiştir: *18 gün buradasınız hadi size Viyana'nın kapısına da dayanacağız demeyeceğiz dedi. Sol göğüste isimlikler vardı sağ tarafta pazı üzerinde Türk bayrağı vardı. Kötü bir şey yapacağınız zaman askeriyede sağ omzundaki ağırlığa bakın arkadaşlar dedi. Aslında 18 gün içinde bize toplum kurallarını öğretiler. Ben yere çöp atmamaya dikkat etmeyen bir insandım. Şu an geldikten sonra yere çöp atmıyorum çünkü zamanında tek tek topladım ben onları. Göktuğ Bey (Kişisel görüşme 18 Aralık 2019) eğitimlerin çok az olduğunu şu şekilde açıklamıştır: *Aşırı minimalistti. Atış yaptık iyi bir eğitimden geçmeden, onu tecrübe etmek için atış yaptık. Nöbet tuttuk ama koşu nöbeti tuttuk hiç sahada silahla nöbet tutmadık. Murat Bey (Kişisel görüşme, 7 Aralık 2019) şu eklemeyi yapar: *Hiçbir eğitim almadım ben yemin törenine katıldım 2-3 gün yürüyüş eğitimi verdiler sadece. Mehmet Bey (Kişisel görüşme, 12 Mart 2020) de eğitim konusunda şu açıklamayı yapmıştır: *Sadece atış eğitimine katıldım. Onun dışında hiçbir etkinliğe katılmadım. Ben yemin törenine de katılmadım. Bizim orası çok kalabalıktı öyle olunca isteyenler katılsın dediler. Tam bir sayı çıkmadı komutanlar seçmeye başladı, beni iki sefer seçtiler ama hepsinde de kaçtım. Öyle olunca ismimi hiç yazamadılar. Çünkü onlar bir hafta boyunca eğitim aldı. Ben koştaydım. Hakan Bey (Kişisel görüşme, 13 Mart 2020) ise eğitim konusunda farklı bir bakış açısı sunarak şu anekdotu aktarmıştır: *Askerliğin bir günü de askerlik 100 günü de askerlik diyerek bizde o sosyal sorumluluğu geliştirdi. Çöp atmamak askerlik görevidir. Asker vatanını milletini korur, vatanının milletinin geleceği için hareket eder, çöp atmak da senin vatanın millet için kötü bir hareketse demek ki senin askerliğin burada kalmayacak ömür boyu devam edecek diyen bir komutanı kendisi diyerek fiziksel bir eğitimden çok sosyal sorumluluklarının geliştirildiği üzerinde durmuştur. Askeri eğitimler, askerlik sürecinin ayrılmaz parçalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Askeri********

eğitimlerde erkekler hem kendilerine hem diğer erkeklere ve erkekliklere hem de devletlerine kendilerini ispat etme fırsatı bulurlar.

Modern ulus devletler söz konusu olduğunda esas olarak erkeklerin katıldığı bir meslek olarak askerlik, erkeklerin topyekûn eğitimden geçirilerek savaşı yapıldığı; bu eğitimler aracılığıyla her türlü kadınsılığın egemen erkeklik değerlerinden dışlandığı; katı bir cinsiyet farkları/hiyerarşisi inşa edilen kahraman erkekler miti üzerine kurulu bir yapı olarak karşımıza çıkıyor. (Sancar, 2016, s. 154).

Bedelli askerlik sürecinde ise hegemonik erkekliğin gerekleri form değiştirerek bedelli askerlere kendilerini ispatlamaları için askeri eğitimi bir seçenek olarak sunmaz, bedelli askerler için ispat edilmesi gereken alan statü haline gelir ve bedelli askerler statüleri üzerinden birbirlerine hakimiyet kurmaya çalışırlar.

Uzun dönem askerler içinse eğitim süreci çok daha zorlu şekilde ilerler. Acemi birliğinde başlayan eğitimler usta birliğinde daha da sertleşmeye başlar. Hem uzun saatler boyunca hem de bedensel sınırları zorlayan eğitimler yapılmaktadır. Askerliğini uzun dönem yapmış olan Nazım Bey (Kişisel görüşme, 13 Aralık 2019) şunları anlatır: *Zaten sabah içtimadan sonra bizi yürütmeye, koşturmaya, şnav, mekik artık ne gerekliyse onları yapturmaya başlardı. Hem bunları yapardık hem de yaparken marşları söyletirlerdi bize. Bağıra bağıra marş söyledik tabi o sırada başında olan komutan çok önemli o gaza getiriyor çünkü seni. Marşları söyledikçe daha da gaza gelirdik, öyle öyle akşama kılıcı kırdatamazdık.* Çakır Bey (Kişisel görüşme, 3 Mart 2020) ise eğitimlerin çok zorlu geçtiğini şu şekilde anlatır: *Komutanın yapacağı hareketi doğru yapana kadar tekrarlardık, bir kişi yanlış yürüse yanlış yapsa hareketi haydi baştan alırdık. Sanırım o bize grup bilinci vermek için yapılan bir şeydi. Sen iyi yürüdüün köşeye çekil yoktu orada kaç kişi varsa hepsi en doğruyu yapmak zorundaydı.* Nevzat Bey (Kişisel görüşme, 17 Aralık 2019) şu açıklamaları yapar: *Bence bilerek yaptırıyordardı o kadar sporu. Boş kalan asker hinlik arar ona hiç fırsat vermeden halimiz kalmayana kadar çalıştırıyorlardı bizi.* Erol Bey (Kişisel görüşme 12 Aralık 2019) ise askeri eğitimlere dair farklı bir bakış açısı sunmaktadır: *Bizim bölükte bir tane çok şişman oğlan vardı, çok hareket edemezdi mesela o, her şeyi yapamazdı, biz onunla dalga geçerdik karı gibi diye. Ayıp evet ama orada eğitimlerle bir şekilde kendini göstermek zorundaydın.* Askeri eğitimlerde erkekler hem çivi gibi asker tanımlamasına uygun hale getirilmeye çalışılmakta hem de kadın gibi olmadıklarını gösterme fırsatı bulmaktadırlar. Askeriye homojen yapısı itibarıyla içeride kadın olmaya ve kadın cinsiyet normlarına dair şeylerin bulunmasına izin vermez. Orada kadın gibi olmak ve temelde erkek gibi olmamak ötekileştirme ve dışlama için zemin sağlamaktadır. “Kadına veya kadını özelliklere yer verilmeyen erkekçe tavırların yüceltildiği bu ortamda erkeklerin birbirlerini aşağılama yöntemleri, bu durumun bir sonucu olarak kadını özelliklerin negatif kullanımıyla gerçekleşmektedir.” (Barutçu,2013:66). Bedensel yetkinlik militarist erkek modelini gösteren en önemli unsurlarından biridir ve bu yetkinlik üzerinden hem erkeklik hem de askeriye inşa edilir. Erkeklerin bedensel özellikleri doğrultusunda asker olma süreçleri içerisinde bedenleri hem savaşmaya hem de savunma yapmaya daha müsait bir alan haline gelir. Bu da erkekleri diğer erkeklere göre daha avantajlı bir duruma getirirken, orduya da diğer konularda avantaj sağlar. “Böylece devlet-ordu erkek arasındaki ittifak karşılıklı çıkar aracılığıyla pekiştirilir.” (Akgül, 2011, s. 43). Fakat bu sürecin bedelli askerlik koşullarında değiştiği çok açıktır. Gerek askerlik süresinin kısa olması gerek bedelli askerlik yapan kişilerin yaş ortalamasının yüksek olması gerekse bedelli askerliğe verilen anlam kodları nedeniyle, bedelli askerler uzun dönem askerlerde olduğu gibi ciddi bir eğitim sürecinden geçmezler. Bu durum militarist asker erkek modelinde değişimlere neden olur. 12 ay askere gittiğinde bedenini eğiten uzun dönem askerler aktif olarak bunu yaptıkları için asker tanımına uygun bedenlere sahip olabilirken, uzun dönem askerler için aynı şeyi söylemek mümkün olmamaktadır. “Bedensel hareket ve icralar genellikle performatiftirler yani dışa vuruyormuş gibi yaptıkları öz veya kimlik aslında bedensel işaretler ve diğer söylemsel yollarla üretilen ve sürdürülen üretimlerdir.” (Butler, 2008, s. 224). Bedenin hegemonyayı ispat eden yapısı, bedelli askerler için kendisini farklı dinamiklere bırakır. Fiziksel sermaye yerine simgesel sermaye geçer ve bedelli askerler, sahip oldukları statü, unvan, ekonomik özgürlük ya da yetiştikleri habitus üzerinden hegemonyalarını devam ettirirler. “Sembolik güç doğrudan bedenler üzerinde herhangi bir fiziksel kuvvet olmadan uygulanan neredeyse

büyümlü bir güç biçimidir; oluşma koşullarını ve ekonomik karşılığını bedenlerdeki bu uzun ömürlü dönüşümü harekete geçirmek, tetikleyip uyandırdığı kalıcı yatkınlıkları üretebilmek için ihtiyaç duyduğu muazzam ön çalışmada bulur.” (Bourdieu, 2015, s. 54). Askeri yapının aksine bir durum olarak ortaya çıkan simgesel sermaye/güç erkeklik normları için yeni bir alanın kapısını açmaktadır.

Bedelli askerlik özelinde düşünüldüğünde karşılaşılan diğer husus, bedelli askerlerin askerlik yaptıkları yerlerin, yemeklerinin ya da kaldıkları koğuşların fiziksel koşullarının uzun dönemlere kıyasla çok daha iyi şartlara sahip olmasıdır. Görüşmeciler kendi alıştıkları gündelik hayatlardan daha iyi şartlar altında askerlik yaptıklarını anlatırlar. Savaş Bey (Kişisel görüşme, 20 Şubat 2020) bu konuda *Şöyle söyleyim ben normal hayatımda öyle yemek yemiyorum. Askeri alanda rosto yedim ben üç kez diyerek yemeklerin ve özellikle temizliğin çok iyi düzeyde olduğundan bahsetmiştir. Murat Bey (Kişisel görüşme, 7 Aralık 2019) ise şunları söyler: İki hafta JÖH’te (Jandarma Özel Harekat) duşlar çok iyiydi otel gibiydi. On sekiz günde beş kilo aldım, yemekler falan çok tatil gibi bir yerdi benim için. Duşta da sıkıntı yoktu isteyen istediği zaman alıyordu. Bizim yediğimiz yemeği albay da yiyordu, ondan çok güzeldi yemekler. Mehmet Bey (Kişisel görüşme, 7 Aralık 2019) ise şu şekilde açıklar: Bizim orada koğuşlar 10 kişilikti. Klima vardı ama çok sıcaktı yatılmıyordu. Hep yeni yapılmış bir yer. 2 senelik bir mazisi varmış. önceki yeri gördüm orası çok kalabalıktı. Yemeklerimiz çok iyi değildi ama bizim için daha iyi oldu onun haricinde duş çok iyiydi. Bizim evdekinden daha iyiydi. Mermerlerin tamamı yeniydi. günde iki sefer duş alıyordum ben sıcak su vardı. Savaş Bey (Kişisel görüşme, 20 Şubat 2020) ise bu konuda şunları söylemiştir: Ben diğer arkadaşlarımdan anlattığına göre gerçekten premium yaptım askerliğimi. Buranın üç katı kadar bir oyun salonu vardı, masaj koltukları vardı, koğuşun etrafında üç tane kantin vardı. Uzun dönemler de kullanıyordu orayı. Paramızı verdik bunların hepsini aldık. Bu durumun tam aksini yaşayan görüşmecilerimiz de vardı. Barış Bey (Kişisel görüşme, 13 Mart 2020) diğer görüşmecilerimizden ikisiyle aynı yerde askerlik yapmasına rağmen farklı bir durumla karşılaştığını şu şekilde anlatmıştır. Kapasitenin çok üstünde yaşadık biz normalde bölük 340 kişilikmiş biz 440 kişi kaldık, koğuşlar 54 kişilikti biz 72 kişi kalıyorduk. Banyoyu tuvaleti sen düşün. Bir bir buçuk saatte yemek yiyip çıkıyorduk. Günde üç öğün içtiması vs hep bekliyorduk ama onun dışında otur kalk het hüt tarzında bir şey olmadı. Bizim binada 500-600 kişi kalıyorduk yemekhaneler falan çok kalabalıktı. Bedelli askerlerden alınan bu bilgiler doğrultusunda aynı sorular uzun dönem askerlere sorulduğunda ve bedelli askerlerin şartlarının daha çok daha iyi olduğu anlatıldığında bu durumu şaşkınlıkla karşılanmış ve hatta bir süre inanmakta direnç göstermişlerdir. Nevzat Bey (Kişisel görüşme, 17 Aralık 2020) bence öyle değildir, onlar yalan söylemiştir nasıl olsun o kadar yemek. Askere giden adamın kilo aldığı nerede görülmüş? Ben ne kadar kilo verdim de döndüm oradan demiştir. Musa Bey ise parasını verince öyle oluyor işte, biz para vermedik sadece masraflık askeriye için. Bedelli askerlerden para alınca yemekler daha iyi olmuş demek ki diyerek şaşkınlıklarını belirtmişlerdir. Uzun dönem görüşmecilerin bedelli askerlikle ilgili çok şaşırdıkları diğer nokta ise yüksek rütbeli askerlerin, bedelli askerlerle birebir muhatap olmasıdır. Bedelli askerler, askerlikleri boyunca albay, yarbay ve hatta tümgeneral gibi yüksek rütbelere sahip⁴ komutanlarla aynı ortamda bulduklarını ifade etmişlerdir. Murat Bey (Kişisel görüşme, 7 Aralık 2019) albaylar bizimle ilgileniyordu zaten demiştir. Mehmet Bey albay gördüm rütbeleri bilmek lazım. Ben bilmiyorum öyle olunca. Albay mı yüksek yarbay mı yüksek onu bilmiyorum demiştir. Savaş Bey (Kişisel görüşme, 20 Şubat 2020) ise bu konuda şunları anlatır: Albay geldi bir sorunuz olursa bize söyleyebilirsiniz dedi. Bizim askerlik yaptığımız yer zaten öncesinde de çok sağlam bir askeri birlik. Orgeneral ya da tümgeneral oraya bakan öyle bir abi o da geldi. Çok iyi niyetlice geldi adam. Hatta bizim arkadaşlardan biri sağlam bir pot kırdı dedim bir sene buradayız o kadar sağlam bir pottu. Ben sizi tanıyamadım hocam falan yaptı tümgeneral adama böyle el kol hareketleriyle. Kerem Bey ise şu eklemeyi yapar: Tuğgeneral gördüm ben. Tuğgeneral bize*

⁴ Askeriyede rütbelere asteğmen, teğmen, üsteğmen, yüzbaşı, binbaşı, yarbay, albay sıralamasıyla yükselmektedir. Askeri birimler ve o birimlerle ilgilenen komutanların rütbeleri ise şöyledir. Takımlar 26-55 kişi arasındadır ve sorumlusu astsubay, asteğmen, teğmen ya da üsteğmendir. Bölükler 80-225 kişi arasındadır ve sorumlusu üsteğmen ya da yüzbaşıdır. Taburlar 300-1300 kişi arasındadır ve sorumlusu binbaşı ya da yarbaydır. Alaylar 1300-3000 kişiden oluşur ve sorumlu komutanlarının rütbesi yarbay ya da albaydır. Tuğaylar 3000-5000 kişi arasındadır ve sorumlu komutan rütbeleri tuğgeneral ya da tuğamiraldir. Tümenler 10000-15000 kişiden oluşur ve sorumlu komutan rütbesi tümgeneral ya da tümamiraldir. (“askeriyede rütbelere” t.y.).

geçmiş olsuna geldi. Burak Bey (Kişisel görüşme, 23 Şubat 2020) ise yüksek rütbeli komutanlarla ilgili şu eklemeyi yapar: *Belki tam olarak siz anlayamıyorsunuz bu rütbeleri ama bu rütbeli adamları herkes göremez, uzun dönem askerlerin olduğu yere geleceği zaman olay olur. Biz albaylarla konuşabiliyorduk. Uzun dönem askerler karşısında sesini çıkaramaz, bizim sohbet ettiğimiz bile oluyordu. Bunlar hiç normal şeyler değil askeriye içinde. Hüseyin Bey ilk içtimada albay da vardı. Herhangi bir sorununuz sıkıntınız olursa söyleyin önce bize söyleyin dedi* diyerek yüksek rütbeli komutanların birebir askerlerle ilgilendiğini anlatmıştır. Mert Bey (Kişisel görüşme 3 Şubat 2020) ise bu konuda şunları söylemiştir. *Bir içtimadayken albay geldi. İşte her zamanki gibi bir sorunu olan var mı diye sordu bize. Oradan arkadaşın biri hocam dışlarda problem var dedi. Düşünebiliyor musun albay adama hocam diye hitap etti. Orada herkes birbirine hocam diyor ama albaya da denmez di yani. Tabi buz gibi sessizlik oldu o an. Şu an yanındaki komutanın rütbesini hatırlamıyorum ama o adam bembeyaz oldu, muhtemelen albay sinirini o komutandan çıkarmıştır. Sonra aynı eleman pardon komutanım alışamadım henüz dedi biraz da laubali bir insandı zaten. Kapandı gitti konu öyle ama yüksek rütbeli çok gördük.* Cengiz Bey (Kişisel görüşme, 12 Mart 2020) ise rütbeli komutanlarla ilgili yaşadığı olayı şu şekilde anlatır: *Alay komutanı albay gördüm ben çok zaten onunla da muhatap olmadık. Çok amiyane bir tabir olacak haşa ama albay orada Allah. Bir kere albay bizimle yemek yemek istemiş, teşrifedecekmiş yemekhaneye. Bir gün yüzbaşı eğitim yaparken topladı hepimizi. Siz alay komutanı ne demek bilir misiniz dedi bilmezsiniz siz bedellisiniz dedi. Alay komutanın han dediği yere hamam yapılır dedi adam buranın Allah'ıdır dedi.* Göktuğ Bey (Kişisel görüşme, 18 Aralık 2019) ise komutanlarla ilgili farklı bir yaklaşımla şunları söylemiştir: *Ben deniz erdim. Ben albay gördüm. Bizimle hep asteğmenler (asteğmen) ilgilendi. Bizle ilgilenenler hep astsubaydı subay bile ilgilenmedi bizle ilgilenenler hep asteğmendiydi. Yılbaşı gecesi albayla konuşuldu bir kere koğuşa geldi ama ben bunun normal olduğunu düşünüyorum çünkü orada bir görev paylaşımı var bunu yapması gerekenler asteğmenler onbaşı yüzbaşılardan adamın (yüksek rütbeli komutanların) görevi biz değil ki. Diğer bedelli arkadaşlarda belki komutan fazlalığı olduğundan albayları çok görmüşlerdir. Bizde komutanlar çok azdı. Bölük komutanı bile astsubaydı, o bile astsubayken albay yarbay ilgilenemezdi bizimle.*

Askerler için kışla içerisindeki komutanlar erkekleri yola getirecek, o erkeği en iyi yurttaş haline getirecek temel unsur olarak kabul edilir ve komutanlar askeriye de yüceltilir ve hatta komutanlara dini referanslar yüklenir. Askerliği başlayan erkek ailesinden temelde babasından erkekliği öğrenir ve sonra karşısında baba figürü ya da ailesinden birisi olarak konumlandığı ve hem rütbesi itibarıyla saygı ve çekingenlik duyduğu hem de birincil bağlar üzerinden değerlendirdiği komutanlar ile karşılaşır. Bu karşılaşmada erkek, karşısındaki komutanı ile kurduğu bağlar üzerinden militarizme dair unsurları yeniden ve yeniden üretir. Uzun dönem görüşmecilerimizden Çağlar Bey (Kişisel görüşme, 7 Kasım 2019) bu konuda şunları söylemiştir: *Usta birliğinde bir komutan vardı, çok sert adamdı ama babacandı da. Ben ondan çok şey öğrendim mesela. Eğitimlerde canımıza okurdu, sonra kendisiyle ilgili bir şeyler anlatır o yaptıklarını unuttururdu. Ama bir tane daha komutan vardı kimse yanına yaklaşamazdı çok da çekti bize onu da hiç iyi hatırlamam mesela.* Çakır Bey (Kişisel görüşme, 3 Mart 2020) şu açıklamayı yapmıştır: *Askerde denk geldiğin arkadaşların, badin, komutanların çok önemli. Ya onlar sayesinde askerliğini güzel hatırlarsın ya da kötü. Askerliğini uzun dönem yapan askerlere rütbeli komutanlarla ilgili sorular sorulduğunda ise bedelli askerlerden deneyimlerinin çok daha farklı olması gerçeğiyle karşılaşılır. Nevzat Bey (Kişisel görüşme, 17 Aralık 2019) bir kere albay geliyor dendi kesin değilmiş bir de o da bizim olduğumuz yere de gelmiyormuş o kışlaya gelecek sadece. Biz çimleri kestik aynı boyda, komutanlar nefes aldırma bize sırf yakından o adam geçecek demiştir. Mustafa Bey Albayı nasıl göreceksin öyle, albayın adı vardır kendi yoktur askeriye içinde, gelecek bir de bizim gibi erlerle mi uğraşacak komutan diyerek yüksek rütbeli komutanlarla karşılaşmadığından bahsetmiştir. Askerliğini uzun dönem yapan görüşmecilerimiz çoğunlukla askeri denetleme zamanlarında albay, yarbay gibi yüksek rütbeli insanların adının geçtiğini ve çok büyük çoğunlukla bizzat kendilerinin bu komutanları görmediklerinden bahsettiler. Askerliğini uzun dönem yapan görüşmecilerimize bedelli askerlerin komutanlarla yaşadığı deneyimlerden bahsedildiğinde *biz albaya selam verdik diye sevinirdik, bunu da dönünce gururla anlatırdık çevremize demek şimdi işler böyle oldu* tarzında cevaplar vermişlerdir. Askerliğin Türkiye’de oluşturulmaya çalışıldığı ilk dönemler hesaba katıldığında askerlik adeta erkekler için bir okul niteliği taşımaktaydı. Bu okulda erler öğrenci, komutanlar öğretmen*

pozisyonunda yer alırken aynı zamanda komutanlar, devletin temsilcileri olarak da askeriye'deki varlıklarını devam ettirmekteydiler. Bu mantıkta şekillenen komutanlık ve asker ilişkisine dini-militarist referansların da eklenmesiyle birlikte komutanlar karizmatik önderler olarak karşımıza çıkmaya başlar. Tüm bunların yanında olunması gereken erkek modeli olarak da sunulan komutanların sahip olduğu sembolik güç artar ve hegemonya alanı genişler. "Hegemonya, acımasız iktidar çekişmelerinin ötesine geçerek özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine sızan bir toplumsal güçler oyununda kazanılan toplumsal üstünlük" (Connell, 2016, s. 269) halini alır. Hegemonya beraberinde koşulsuz itaati zorunlu kılar, bu itaat askeriye'ye dair emir komuta zincirinin temel yapı taşıdır. "Bu itaat ve emir zinciri, tahakkümü normalleştiren hiyerarşi ve disiplin algısı üzerinden hegemonik söylemde eşitlenmesi, emir verme yetkisine sahip olana ayrıca öğretici, inandırıcı bir görev ve konum atfedilmesi ülkedeki hakim kültürel öğelerin yanı sıra resmi ideolojinin modernist ve militarist kaynaklarından beslenmiştir." (Öztaş, 2018, s. 74). Tüm bunların yanı sıra toplumda askerlikle ilgili anlatılan mitler ve efsaneler sayesinde yüksek rütbeli komutanlar mitopoetik anlatının en güçlü unsuru olarak karşımıza çıkar. Ancak tüm bunların yalnızca uzun dönem askerler için geçerli olduğu görülmektedir. Askerliğin başka bir formu olan bedelli askerlikte, yüksek rütbeli komutanlara bu tarzda anlamlar yüklenmemiştir. Aksine askerliği bedelli yapan kimseler için komutanlar, oradaki en yüksek konumda bulunan kişi olarak görülmüş bunun dışındaki anlamlara gelebilecek herhangi bir anlam kodu bedelli askerler üzerinde uygulanmamıştır. Bedelli askerler, yüksek rütbeli komutanlarla karşılaşmalar yaşamalarına rağmen, komutanların sembolik yaptırım, güç ya da hegemonyalarıyla askerliğe atfedilen haliyle bir karşılaşma anı yaşamamışlar.

Sonuç Yerine

Toplumsal cinsiyet çalışması dendiğinde akla daima öncelikle kadın gelir, erkek olan her şeyi kapsayan olarak karşımıza çıkar. Feminizm araştırmalarından çok geç bir tarih olan 1970li yıllarda ise erkek de toplumsal cinsiyet alanında araştırılmaya başlanır. Erkeğin ve erkekliğin araştırılması karşımıza erkekliğin sürekli devam eden kazanılması gereken bir pratik olduğu gerçeğiyle çıkar. Türkiye'de erkeklerin toplumsal anlamda erkek olabilmelerinin bazı koşulları bulunmaktadır: sünnet olmak, askere gitmek, iş bulmak ve evlenmek. Erkekler bu aşamalardan geçerek erkekliklerini toplumsal olarak ispat ederler. Askerlik formunun bir başka tezahürü olan bedelli askerlik ve uzun dönem askerliğin erkeklik pratikleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Askerlik Türkiye'de erkekler için vatandaşlık görevi olarak görülmesinin yanı sıra toplumsal olarak değerlendirilen ve toplumsal öзде değer atfedilen bir görev olarak kabul edilmektedir. Askeriye erkeğin 'adam' yapıldığı ve toplumun da askeriye'ye bu gözle baktığı, devlet için ve toplumsal için kişiyi iyi birey, iyi vatandaş ve iyi erkek yapmak üzere kurgulanmış bir kurum olarak karşımıza çıkar. Tüm bunların yanında Türk milletinin asker millet olduğuna dair tarihsel tezler de bulunmakta ve militarist açıdan erkekler askeriye içerisinde yetiştirilmektedir. Bedelli askerlikte ise bireyler devlet tarafından belirlenen bedeli ödeyerek yine devletin belirlediği şekliyle kışla eğitimi almadan ya da belirli sürelerde kışla eğitimi alarak askerlik görevlerini yerine getirirler. Bedelli askerlik ise 2018 yılı itibarıyla gündeme gelmiş ve bu zamana kadarki en çok bedelli askerlik bu yıllar içerisinde yapılmıştır. Bedelli askerliğin tercih edilmesinin esas nedeni olarak karşımıza kapitalist erkeklik modelinin yükselişi çıkar. Bu erkeklik tipi hayatının merkezine işini alır ve işi dışında kalan her şeyi işine göre değerlendirir. Bedelli askerlik sürecinin temel dinamiği olarak bireylerin işlerini bırakmama ya da askerlik sonrası işlerini kaybetme korkusu olan kapitalist bir zihnin yer aldığı gözlemlenmiştir. Bedelli askerlik sürecini rasyonel bir şekilde değerlendiren görüşmecilerimiz fayda-zarar hesabı yaparak bedelli askerliğin daha pragmatik olduğunu vurgulamışlardır. Askerliğin yeni yüzü olan bedelli askerlik bu doğrultuda kişilerin vatana dair görüşlerinin de tartışılmasına neden olmuştur. Görüşmeciler yine kapitalist bir değerlendirme yaparak, vatan sevgisini yalnızca askerlik süresi ile sınırlamadıklarını ve askerlik dışında özellikle de üretim alanında yer alarak vatan sevgisini süresiz ve pratik bir hale getirdiklerini vurgulamışlardır. Militarist düşünce sistemi temelinde bu görüşlerin askeriye'ye dair var olan algıları değiştirdiği ve üretime dayalı vatan bilinci ortaya çıkardığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Bu durum askerlikle bir görülen vatan sevgisi kavramının üretim alanına kaydığının en net göstergesi olarak karşımıza çıkar.

Bedelli askerlik, Türkiye’de askerlik şartları göz önünde bulundurulduğunda yeni bir toplumsal olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olgunun uzun vadede daha farklı değişimleri de beraberinde getireceği açıktır. Askerliğe dair değişen bakış açısının yanı sıra erkeklığe ve erkeklik pratiklerine dair de yeni açılımların olması olasıdır. Bu noktada bedelli askerlik bir *tampon mekanizma* olarak görülmelidir. Tampon mekanizmalar toplumun vereceği reaksiyonel tepkilerin azaltılması için kullanılmaktadır. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde toplumda kültürel olarak ayrı bir konumda bulunan askerliğin yerine konmaya çalışılan bedelli askerlik oluşabilecek tepkileri hafifletmekte ve bu tepkiler bedelli askerlik yapan kişiler tarafından etkisizleştirilerek bedelli askerliğe rasyonel değerler yüklenmektedir. Bir tarafta toplum için kültürel ve simgesel anlamlarla dolu askerlik bulunurken diğer tarafta askerliğin rasyonel hale getirilmiş versiyonu olarak bedelli askerlik bulunmaktadır.

Bedelli askerlik yapan görüşmecilerimizde ve askerliği uzun dönem yapan bazı görüşmecilerimizde erkeklığe dair kabullerin değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye’de var olan erkeklik kabulleri erkeği özellikle sert ve duygularından uzak olması yönünde koşullandırır, kadının maddi desteğinden uzak bir şekilde evini geçindirme işini erkeğe devreder ve kadını ve kadınlık rollerinin tamamını dışlayan bir profilde erkeklik düşüncesini yönlendirir. Görüşmelerimizde ise bu fikrin değiştiği gerçeğiyle karşılaştık. Görüşmecilerimiz değişen zamanı, koşulları ve modernleşme fikrini gerekçe göstererek var olan erkeklik kabullerinin aksine şeyler söylemişlerdir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerekli olduğuna ve kabullerin eskide kaldığına dair yaygın bir kanı bulunmaktadır. Bu işaretler bizi Bell Hooks’un önermiş olduğu *özgürleşmiş erkeklere* götürmüştür. Erkekler kadını ikincil konumda değerlendirmeden kadına ve kadın olmaya değer vermekte ve kendi erkekliklerini de yalnızca erkeklikler üzerinden değil genel bir toplumsal cinsiyet algısı üzerinden inşa etmektedirler. Hegemonik erkeklikler yerini başat erkekliklere bırakmış ve görüşmecilerimiz arasında erkeklik algısında değişiklikler yaşanmaya başlandığı görülmüştür. Tüm bunlar tersine erkeklik krizi olarak karşımıza çıkar ve erkeklik düşüncesinin değişip dönüşmesine vesile olurlar.

Toplumsal cinsiyet konusu özellikle kadınların bir yarısı olarak karşımıza çıkar ve bize öyle sunulur çünkü kadınlar toplumsal cinsiyet bileşenlerinin tümüne maruz kalmaktadırlar. Erkekler içinse durumun çok da farklı olmadığı görülmektedir. Erkekler toplumlarının ve temelde erkeklerin yarattığı bir erkeklik düşüncesine ve erkek olma baskısına maruz kalmaktadırlar. Kadınlar kendilerinin oluşturmadığı bir toplumsal cinsiyet algısıyla yüzleşirken, erkekler kendilerinin oluşturduğu bir sisteme tabii olurlar ve bu her iki toplumsal cinsiyet içinde oldukça yorucu ve yıpratıcıdır. İki farklı cins ve iki farklı toplumsal cinsiyet için eşitlik sağlanamayacağı açıkken, her iki toplumsal cinsiyet için toplumsal cinsiyet adaletinin sağlanması ütopyik bir dilek olsa da mümkündür. İki farklı varoluşu eşitlemek mümkün değilken, iki farklı varoluş özleri itibarıyla adil bir bakış açısıyla değerlendirilebilir ve bunun yolu da toplumsal cinsiyet adaletinin sağlanmasından geçmektedir.

KAYNAKÇA

- Adak, S. (2016). Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet. İçinde F. Saygılıgil (Ed.), *Toplumsal cinsiyet tartışmaları*. (ss.17-32). Dipnot Yayınları.
- Akgül, Ç. (2011). *Militarizmin cinsiyetçi suretleri*. (1. Baskı). Dipnot Yayınları.
- Akkaya, T.(yıl yok). Bedenin Kültürel Gereklçelerle Sakatlanması ve Söğütte Sünnet. ss.37-68.
- Aktaş, F. (2010). *Türkiyede erkeklığın kurgulanışında askerliğin yeri*. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anderson, B. (2015). *Hayali cemaatler*. (4. Baskı). Metis Yayınları.
- Askerlerin Rütbesi, (t.y.) <http://www.bilgiadres.com/tag/tabur-komutaninin-rutbesi-nedir/>.
- Atay, T. (2004 Güz). Erkeklik en çok erkeği ezer. *Toplum ve Bilim Dergisi*. 1(101) ss.11-30.
- Atay, T. (2019). *Çin işi japon işi: cinsiyet ve cinsellik üzerine antropolojik değiniler*. (1. Baskı). İletişim Yayınları.
- Badinter, E. (1992). *Biri ötekidir: kadınla erkek arasındaki yeni ilişki ve androjin devrim*. (1.Baskı). AFA Yayıncılık.
- Bağdatlı Vural, N. (2016). Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet. İçinde F. Saygılıgil (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. (ss. 101-118). Dipnot Yayınları.
- Barutçu, A. (2013). *Türkiye’de erkeklik inşasının bedensel ve toplumsal aşamaları*. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Barutçu, A. (Haziran 2015). Bir erkeklik stratejisi: özel alanda eril suskunluk. *Fe:Dergi Feminist Eleştiri Dergisi*. 8(2), ss. 130-145.
- Beauvoir, S. (2019). İkinci Cinsiyet. (Çev. G. Savran). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bedelli Askerlik Tarihi (t.y.) <https://www.cnnturk.com/turkiye/gecmisten-gunumuze-turkiyenin-bedelli-askerlik-tarihi?page=12>.
- Belge, M. (2012). *Militarist modernleşme*. İletişim Yayınları.
- Boratav, H. & Fişek, G. & Ziya, H. (2017). *Erkekliğin Türkiye halleri*. (1. Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2014). Eril Tahakküm. (Çev. B. Yılmaz). Bağlam Yayınları.
- Bozkurt, V. (2011). *Değişen dünyada sosyoloji*. (7. Baskı). Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Butler, J. (2008). Cinsiyet Belası. (Çev. B. Ertür). Metis Yayınları.
- Cengiz, K. & Küçükural, Ö. & Tol, U. (2004, Güz). Hegemonik erkekliğin peşinden. *Toplum ve Bilim*. 1(101), ss.50-70.
- Connell, W. (2019). Toplumsal cinsiyet ve iktidar: toplum kişi ve cinsel politika. (Çev. C. Soydemir). Ayrıntı Yayınları.
- Cora, Y. T., (2013), Asker-Vatandaşlar ve Kahraman Erkekler: Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı Dönemlerinde Beden Terbiyesi Aracılığıyla İdeal Erkekliğin Kurgulanması. İçinde N. Sünbuloğlu (Ed.), *Erkek millet asker millet: Türkiye’de militarizm, milliyetçilik, erkek(lik)ler* (ss. 45-74). İletişim Yayınları.
- Çelik, G. (Aralık 2016). Erkekler (de) ağlar: Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Erkeklik İnşası ve Şiddet Döngüsü. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri Dergisi*. 8(2), ss. 1-12.
- Demirtaş Madran, H. (Haziran 2012). Cinsiyet, cinsiyet rolü, düşünme ihtiyacı. *Türk Psikoloji Yazıları*. 1(15). ss. 1-10.
- Direk, Z. (2018). *Cinsel Farkın İnşası*. (1. Baskı). Metis Yayıncılık.
- Direk, Z. (2009). Simone de Beauvoir: abjeksiyon ve eros etiği. *Cogito Dergisi*, 1(58). 11-38.
- Dökmen, Y. (2010). (1. Baskı). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. Remzi Kitapevi.
- Erdoğan, İ. (2011). Erkek Dergilerinde (Men-s Healty-Fhm-Esquire Türkiye Örneğinde) Hegemonik Erkeklik, Beden Politikaları ve Yeni Erkek İmajı. İçinde İ. Erdoğan (Ed.), *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil*. (ss. 41-69). Kalkedon Yayınları.
- Hearn, J. (2011). Erkekler ve Erkek(lik)ler Üzerine Avrupalı Perspektifler: Ulusal ve Uluslararası Yaklaşımlar(Medya ve Gazete Temsilleri). (Çeviri:F. Yıldız). İçinde İ. Erdoğan (Ed.), *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil*. (ss. 401-429). Kalkedon Yayınları.
- Hooks, B. (2004). Değişme İsteği: Erkekler, Erkeklikler ve Sevgi. (Çev. Kutluata, Z.). Bgst Yayınları.
- Horzum, Ş. (Aralık 2018). Erkek ve erkeklik çalışmaları: sorunsaldan kuramsala. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), ss.75-101.
- Karasar, N. (2004). *Bilimsel araştırma yöntemleri: kavramlar, ilkeler, teknikler*. (2. Baskı). Nobel Yayınevi.
- Koyuncu, O. & Onur, H. (2004, Güz). Hegemonik erkekliğin görünmeyen yüzü: sosyalizasyon sürecinde erkeklik oluşumları ve krizleri üzerine düşünceler. *Toplum ve Bilim*. 1(101), ss. 31-49.
- Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. (3. Baskı). Bağlam Yayıncılık.
- LGBT, (2013, Ocak 22). “Heteronormativite Nedir?” http://www.istanbul-lgbt.net/lgbt/ haber_ detay. asp? haberID=123.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Messerschmidt, J. (2019). Hegemonik Erkeklik: Formülasyon, Yeniden Formülasyon ve Genişleme. (Çev. Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisyatifi). Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- Michael S. Kimmel, (2013). “Homofobi olarak erkeklik: toplumsal cinsiyet kimliğinin inşasında korku, utanç ve sessizlik” çev.Mehmet Bozok, *Fe Dergi*. 2(5) ss. 92-107.
- Öztaş, G. (2018). *Türkiye’de militarizm*. (1. Baskı). Ayrıntı Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A. (2004). *Türkçe sözlük*. (2. Baskı). Doğan Kitap.
- Sancar, S. (2016). *Erkeklik: imkânsız iktidar*. (4.Baskı). Metis Yayınları.
- Saygılıgil, F. (2016). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları*. (1. Baskı). Dipnot Yayınları.
- Selek, P. (2018). *Sürüne sürüne erkek olmak*. (1. Baskı). İletişim Yayınları.
- Tuğ, B.(2016). Tarih ve Toplumsal Cinsiyet. İçinde F. Saygılıgil (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. (ss. 33-50). Dipnot Yayınları.
- Türk, B. (Mayıs, 2007). Eril tahakkümü yeniden düşünmek: erkeklik çalışmaları için bir imkan olarak Pierre Bourdieu. Pierre Bourdieu: Sosyal Bilimlerde Açılımlar Konferansı’nda Sunulan Bildiri, İstanbul Teknik Üniversitesi. 1(3), ss.1-30.
- Türkoğlu, B. (2013). Fay hattında erkeklikler: çalışma ve işsizlik ekseninde erkekliğe bakış. *Mülkiye Dergisi*. 37(4). ss.33-61.

- Wallstonecraft, M. (2017). Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi. (Çev. D. Hakyemez). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Walters, M. (2005). *Feminism: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Weisner-Hanks, M. (2020). Tarihte toplumsal cinsiyet. (Çev. M. Çiyan Şenerdi). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yavuz, Ş. (2014). İktidar olma sürecinde erkeklerin erkeklikle imtihanı. *Milli Folklor Dergisi*. 26(104), ss. 110-127.
- Yazıcı, Ç. (2016). Felsefede Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm. İçinde F. Saygılıgil (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. (ss. 67-82). Dipnot Yayınları.
- Yirmidokuz, E. (2021). *Toplumsal cinsiyet bağlamında erkeklik üzerindeki bedelli askerlik algısının sosyolojik analizi: Kayseri örneği*. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

-
- Etik Beyanı** : Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi durumun tespiti halinde NÖHÜSOSBİL Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.
- İlgili çalışmada kullanılan veriler 2018-2019 yılları arasında toplanmış ve veriler analiz edilmiştir. Veriler 2020 yılı öncesi toplandığından etik kurul kararı gerekmemektedir.
- Yazar Katkıları** : Elif Yirmidokuz, çalışmada giriş, literatür taraması, amaç ve sonuç bölümlerinde ve veri toplama aşamalarında katkı sağlamıştır. Ahmet Burak Kahraman konu belirleme, giriş, literatür taraması, amaç ve sonuç bölümlerinde ve verilerin yorumlanmasında katkı sağlamıştır 1. yazarın katkı oranı %50, 2. yazarın katkı oranı %50
- Çıkar Beyanı** : Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.
- Ethics Statement** : The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, ÖHÜİBF Journal does not have any responsibility and all responsibility belongs to the authors.
- The data used in the study were collected between 2018-2019. Since the data were collected before 2020, no ethics committee approval is not required.
- Author Contributions.** : Elif Yirmidokuz contributed to the introduction, literature review, purpose and conclusion sections and data collection stages. Ahmet Burak Kahraman contributed to the topic determination, introduction, literature review, purpose and conclusion sections and interpretation of the data. 1st author's contribution is 50%, 2nd author's contribution is 50%.
- Conflict of Interest.** : There is no conflict of interest between the authors
-